

Ювілей академіка Олега Васильовича Коркушка

Виповнилося 90 років від дня народження і 65 років наукової, педагогічної, лікарської та громадської діяльності відомого терапевта і геронтолога, керівника сектору клінічної геронтології та геріатрії, завідувача відділу клінічної фізіології і патології внутрішніх органів ДУ «Інститут геронтології імені Д. Ф. Чеботарьова НАМН України» академіка НАМН України, чл.-кор. НАН України, чл.-кор. РАН, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата державних премій УРСР і України, професора Олега Васильовича Коркушка.

Після закінчення в 1954 р. лікувального факультету Київського медичного інституту О. В. Коркушко завідував сільською амбулаторією на Житомирщині, потім навчався в аспірантурі на кафедрі терапії № 1 Київського інституту вдосконалення лікарів, яку очолював професор Д. Ф. Чеботарьов. З 1958 до 1960 р. працював асистентом кафедри, вивчав функціональний стан печінки при гнійних захворюваннях легень, розробляв питання консервативного лікування хворих, їх доопераційної підготовки. Кандидатську дисертацію успішно захистив у 1961 р.

Подальший творчий шлях Олега Васильовича пов'язаний з Інститутом геронтології АМН СРСР (нині — ДУ «Інститут геронтології імені Д. Ф. Чеботарьова НАМН України»). В 1964—1978 рр. він керував лабораторією функціональної діагностики, а з 1978 р. очолює відділ клінічної фізіології і патології внутрішніх органів. У 1969 г. захистив докторську дисертацію на тему «Клініко-функціональні особливості серцево-судинної системи у літніх, старих людей і довгожителів», у якій узагальнив результати досліджень функціонального стану серцево-судинної системи при старінні. На ті часи ця робота була унікальною, в ній уперше представлені нормативи показників серцево-судинної системи по десятиліттях, які в подальшому використовували для розмежування вікових і патологічних змін.

Характерною особливістю наукової діяльності О. В. Коркушка є широта інтересів, тісний зв'язок вирішуваних питань з потребами практичної охорони здоров'я. Його багатогранну діяльність відрізняє глибина наукового пошуку, прагнення дійти до суті явищ, які вивчаються, розкрити їх механізми.

Завдяки дослідженням Олега Васильовича та його учнів з'ясовано роль нейрогуморальних механізмів у формуванні вікових змін моторної і секреторної функції шлунка, зовнішньосекреторної функції підшлункової залози, розкрито вікові особливості патогенезу захворювань системи травлення, вдосконалені методи їх діагностики, лікування і профілактики в осіб похилого та старечого віку.

Комплексне дослідження морфофункціонального стану слизової оболонки шлунка показало різноспрямовані зміни структури та функції секреторних клітин в осіб похилого та старечого віку: поряд з елементами дезорганізації, деструкції у секреторних клітинах відзначено зміни компенсаторного характеру — гіперплазію та гіпертрофію збережених структурних елементів. Збережена частина залозистих клітин слизової оболонки шлунка здатна компенсувати порушену функцію інших клітин, що забезпечує нормальний процес травлення у похилому віці. Однак це відбувається на тлі зниження функціональних можливостей обкладкових клітин, що особливо чітко виявляється при проведенні подвійного пентагастринового тесту — повторне введення пентагастрину в осіб молодого віку спричинило подальше збільшення секреції, тоді як в осіб похилого віку цього не спостерігали.

Зниження функціональних можливостей обкладкових клітин з віком підтверджується і серією дослідів на хімічний безумовно-рефлекторний подразник, коли при проведенні подвійного лужного тесту в осіб літнього віку значно збільшувався час відновлення рН. Зміни нервової регуляції секреторної функції шлунка виявлялись у зниженні ролі умовно- та безумовно-рефлекторних впливів у формуванні секреторної відповіді. В обох випадках знижується стимульовальна реакція цих впливів, секреція має більш монотонний, інертний характер, зменшується травна здатність шлункового соку.

На підставі результатів 10-річних спостережень встановлено, що в осіб без патології шлунка з віком вірогідно знижується лише базальний об'єм шлункової секреції, а показники стимульованої гістаміном секреції не змінюються вірогідно, що свідчить про достатні функціональні можливості секреторного апарату шлунка в умовах фізіологічного старіння. У здорових осіб похилого віку на достатньому рівні зберігається активність протонної помпи (H^+/K^+ -АТФази) парієтальних клітин, яка забезпечує підтримання кислотопродукції на рівні молодих осіб.

Значне зниження показників як базальної, так і стимульованої гістаміном секреції, пов'язане

з наявністю хронічного атрофічного гастриту. Тому при виявленні у пацієнта похилого віку зниженої секреції шлунка, стимульованої гістаміном, необхідно рекомендувати подальше дообстеження для діагностики патологічного процесу, навіть за відсутності клінічної картини, оскільки у похилому віці захворювання часто мають безсимптомний перебіг.

Особливістю змін кислотопродукції шлунка у відповідь на стандартний сніданок є те, що в осіб похилого віку її приріст значно менший, ніж у молодих. Про це свідчать вищі значення інтрагастрального рН після прийому їжі в осіб похилого віку. Крім того, відновлення інтрагастрального рН до вихідного рівня в осіб похилого віку відбувається значно повільніше порівняно з молодими. При цьому відсутність росту активності високочастотної компоненти варіабельності серцевого ритму після стандартного сніданку відображує недостатнє підвищення активності парасимпатичної ланки автономної нервової системи на харчовий подразник в осіб похилого віку. У них виявлено більше підвищення рівня гастрину в плазмі крові, що частково компенсує вікове ослаблення парасимпатичних впливів на кислотопродукувальні залози у період травлення.

В інших дослідженнях О.В. Коркушка та його учнів показано, що при старінні відбувається зниження базального тону шлунка та реакції його моторної функції при стимуляції гістаміном. Крім того, з віком зменшується взаємозв'язок між моторною та секреторною функціями шлунка.

Уперше встановлено нерівномірність змін кровотоку в різних відділах слизової оболонки шлунка при фізіологічному старінні. Зниження кровотоку відбувається в найбільш функціонально активній зоні (тілі шлунка), тоді як в антральному відділі кровотік не зменшується. Вік-залежне зниження кровотоку слизової оболонки шлунка пов'язане зі зменшенням активності локальної NO-синтази. Встановлено, що рівень кровотоку у слизовій оболонці шлунка є одним із головних чинників, які визначають стан його кислототвірної функції в осіб похилого віку.

У дослідженнях, проведених під керівництвом Олега Васильовича, показано, що при старінні закономірно знижується секреторна функція підшлункової залози, зменшується кількість секрету, вміст у ньому бікарбонатів та ферментів, що виявляється при функціональних навантаженнях. Зниження секреторної функції підшлункової залози пов'язане з морфологічними і віковими змінами нейрогуморальної регуляції,

чутливості секреторних клітин залози до секретину та адреналіну.

На підставі результатів проведених досліджень запропоновано вікові нормативи показників секреторної функції шлунка та підшлункової залози, що має важливе значення для розмежування власне вікових і патологічних змін.

При вивченні питань патогенезу та лікування виразкової хвороби дванадцятипалої кишки, асоційованої з *Helicobacter pylori*, встановлено, що схеми противиразкової терапії у пацієнтів похилого та старечого віку мають бути патогенетично обґрунтовані: при збереженій кислотоутворювальній функції перевагу слід віддавати блокаторам H_2 -рецепторів гістаміну; при підвищеному кислотоутворенні виправдане призначення інгібіторів протонної помпи. Показано, що схема лікування на основі інгібіторів протонної помпи є ефективною та сприяє швидкому усуненню основних клінічних виявів захворювання. Схема лікування на основі блокатора H_2 -рецепторів гістаміну (фамотидину) не поступається за клінічною ефективністю інгібіторів протонної помпи і може бути використана у пацієнтів старших вікових груп.

Розпочинати антигелікобактерну терапію необхідно з трикомпонентної терапії, у деяких пацієнтів доцільне первинне використання чотирикомпонентної терапії з використанням препаратів вісмуту. Застосування чотирикомпонентної порівняно з трикомпонентною терапією у пацієнтів скорочує тривалість загоєння виразок, збільшує частоту ерадикації гелікобактерної інфекції, зменшує кількість рецидивів.

При вивченні особливостей патогенезу виразкової хвороби дванадцятипалої кишки у пацієнтів похилого віку встановлено порушення узгодженості між кислотоутворювальною та моторною функціями шлунка у міжтравний період. У період загострення захворювання у пацієнтів похилого віку зменшується вплив парасимпатичної ланки автономної нервової системи на ритми моторної діяльності шлунка.

Обстеження пацієнтів похилого віку з гістологічно підтвердженим хронічним гастритом (ХГ) дало змогу виявити суттєве зниження рівня кровотоку у мікросудинах слизової секреторної зони шлунка, що є одним із чинників зниження кислотопродукції. Показано, що важливу роль у прогресуванні хронічного гастриту, атрофічних змін у слизовій шлунка та зниженні кислотопродукції відіграють порушення ендотеліальної функції, посилення агрегаційної активності тромбоцитів, порушення автономної нервової регуляції. З іншого боку, курсове застосу-

вання ендотеліопротектора L-аргініну спричиняло підвищення кровотоку в слизовій оболонці шлунка у пацієнтів з ХГ. Це є доказом ролі дефіциту ендogenous аргініну в розвитку порушення кровотоку в слизовій шлунка в осіб похилого віку за цієї патології.

У дослідженнях з клінічної фізіології серцево-судинної системи вивчено вікові особливості різних функцій серця, периферичного кровообігу, мікроциркуляції, функціонального стану ендотелію судин, механізми нейроендокринної регуляції, добові біоритми, визначено шляхи підвищення резистентності серцево-судинної системи до впливу стресових чинників, методи поліпшення фізичної працездатності. Активно розвивається науковий напрям, присвячений вивченню змін мікроциркуляції і реологічних властивостей крові при старінні та захворюваннях системи кровообігу. Виконано великий цикл робіт, присвячених з'ясуванню ролі ендотеліальної дисфункції в розвитку серцево-судинної патології в осіб похилого віку. Розроблено та впроваджено нові методи діагностики, лікування і реабілітації хворих літнього віку з ішемічною хворобою серця, гіпертонічною хворобою, порушеннями серцевого ритму, серцевою недостатністю.

У дослідженнях з клінічної фізіології дихальної системи визначено вікові особливості вентиляційної функції легень, бронхіальної прохідності, дифузійної здатності легень, регіонарного кровотоку, кисневотранспортної функції еритроцитів, обміну кисню в тканинах. Обґрунтовано концепцію розвитку гіпоксії при старінні, розкрито її механізми, запропоновано шляхи підвищення резистентності організму до гіпоксії в літньому віці. Також розроблялися питання патогенезу, діагностики, лікування і реабілітації хворих похилого віку з хронічним обструктивним захворюванням легень.

Одним із пріоритетних напрямів наукової діяльності академіка О. В. Коркушка є розробка концепції передчасного (прискореного) старіння людини, методик визначення функціонального віку фізіологічних систем, обґрунтування і впровадження раціональних режимів фізичних та гіпоксичних тренувань, оптимальних схем застосування геропротекторів для профілактики прискореного старіння і лікування вікзалежної патології.

Під керівництвом Олега Васильовича підготовлено і захищено 23 докторські та 74 кандидатські дисертації, пройшли навчання понад 220 аспірантів і клінічних ординаторів.

О. В. Коркушко є автором та співавтором більше ніж 900 наукових праць, зокрема 17 моногра-

фій («Передчасне старіння людини», «Клінічна кардіологія в геріатрії», «Гіпоксія і старіння», «Серцево-судинна система і вік», «Неспецифічні захворювання легенів в геріатричній практиці», «Система згортання крові при старінні», «Геріатрія в терапевтичній практиці», «Пептидні препарати тимуса і епіфізу в профілактиці прискороного старіння», «Аналіз варіабельності ритму серця в клінічній практиці: вікові аспекти», «Передчасне старіння: фактори ризику, діагностика, засоби попередження, метаболічна терапія», «Пінеальна залоза. Шляхи корекції при старінні», «Тромбоцити: фізіологія, морфологія, вікові і патологічні особливості, антитромбоцитарна терапія», «Гіпоксія як метод підвищення адаптаційної здатності організму»), понад 40 патентів та авторських свідоцтв.

Дослідження Олега Васильовича в галузі вікової фізіології, клінічної геронтології і геріатрії отримали визнання у науковому світі як в Україні, так і за її межами. Він є заслуженим діячем науки і техніки України. Державна премія УРСР 1984 р. присуджена йому за цикл досліджень, присвячених віковій фізіології і патології, розробці нових методів діагностики і лікування захворювань внутрішніх органів в осіб похилого віку. У 1997 р. вченого удостоєно Державної премії України за створення препаратів і продуктів спрямованої дії для людини і тварин з використанням молочнокислих бактерій. У 2003 р. йому присуджено Державну премію України за цикл робіт, які стосуються механізмів дії окису азоту на серцево-судинну систему. За монографію «Геріатрія в терапевтичній практиці» О. В. Коркушко в 1994 р. удостоєний премії імені С. П. Боткіна РАМН, а в 1995 р. — премії імені акад. Н. Д. Стражеска НАН України. За монографію «Пінеальна залоза. Шляхи корекції

при старінні» в 2010 р. йому присуджено премію імені Д. Ф. Чеботарьова НАН України.

У зв'язку зі 100-річчям від дня заснування НАН України академіку О. В. Коркушко вручено пам'ятну медаль Національної академії наук, а за вагомий внесок у розвиток Національної академії медичних наук України та з нагоди її 25-річчя його нагороджено Орденом Преподобного Агапіта Целителя Печерського.

Плідну наукову і педагогічну діяльність О. В. Коркушко поєднує з великою науково-організаційною роботою. Впродовж багатьох років він був заступником голови правління наукового товариства геронтологів і геріатрів, головою проблемної комісії Наукової ради з геронтології та геріатрії, заступником редактора розділу «Геронтологія» Великої медичної енциклопедії, головним редактором журналу «Кровообіг та гемостаз». Він є президентом української асоціації «Мікроциркуляція, гемореологія, тромбоутворення», членом редакційних колегій «Журналу НАМН України», журналів «Лікарська справа», «Сучасна гастроентерологія», «Проблеми старения и долголетия», «Тромбоз, гемостаз, реологія», «Geriatrics», «Z. Gerontologie», «Українського терапевтичного журналу», «Українського кардіологічного журналу», «Українського пульмонологічного журналу», членом правління медичного наукового товариства геронтологів і геріатрів України, Українського кардіологічного товариства, почесним членом геронтологічних товариств Німеччини та Болгарії.

Колеги, учні та редакційна колегія журналу «Сучасна гастроентерологія» вітають Олега Васильовича Коркушка з ювілеєм, бажають йому міцного здоров'я, активного довголіття, творчого натхнення.